

A Lélek éneke – az Egyház anyanyelve

Gondolatok az V. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztivál margójára

Immáron ötödik alkalommal szervezik meg Vácon a Nemzetközi Gregorián Fesztivált (július 7-10). Sokan nem is sejtik, hogy a gregorián éneket bemutató és azt népszerűsítő fesztivál mennyire rangos esemény. Az Unión belül még a belgiumi Watou-ban megrendezésre kerülő Fesztivál az, amelyre több tucat schola jelentkezik évről évre.

Vác mára Közép Európa gregorián fővárosává nőtte ki magát. A résztvevő scholák száma, a képviselt régiók sokfélesége és a többbezzres hallgatóság mind arról tanúskodnak, hogy a gregorián ének reneszánszát éli, viszont az őszinteség megkívánja tőlünk, hogy bevalljuk, hogy az egyház éneke igazi életét és kegyelmi hatását csak a liturgiában valósíthatja meg.

Rendhagyó meghatározás

A gregorián az egyház római latin liturgikus öröksége, a római liturgia szerves része. Ennek ellenére ma is – és ez az évszázadok során sokszor hasonlóképpen alakult – a felelős lelképászorok közül sokan, ezt az örökséget méltatlanul inkább az elmúlt 1200 év unalmas terheként tartják számon. Egyre több azon „egyházzenészek” száma is, akik a gregoriánt egyszerűen lekezelik, értelmetlennek titulálják, vagy félnak lefújni róla a port – ennek okát inkább a lustaságban látom.

Mert mi is a gregorián ének? Az Ige logiko-esztétikus hirdetése. Amennyiben a Szentírás az Egyház hitének hordozója, annyiban a gregorián ének ennek örömteli kifejezője. A gregorián ének ilyen jellegű meghatározása a zenészek között talán tiltakozást vált ki, viszont egyház zenészként hadd legyen szabad elrugaszkodnom a zenei definiálástól, mivel a gregorián nem zene, hanem annál több: a gregorián a teremtés és megváltás misztériumának átímadkozott hirdetése.

Nagy Szent Gergelyt legtöbbször úgy ábrázolják, hogy a Szentlélek súgja fülébe a dallamokat. A dallam, az Ige logiko-esztétikus kifejezése, amelyben érvényre jut valami archaikus. Egyrészt az Ige, amely megszólította Ábrámot, hogy Ábrahám legyen, másrészt a dallam, amelynek alaptónusa ott visszhangzik minden nép dallamvilágában. Lemondani erről a szépségről azt jelenti, hogy lemondunk az Ige érthetőségéről. A gregorián nem pusztán ének, hanem a szentírási szöveg értelmezési hagyományának összegzése. Énekelni az Igét, azt jelenti megérteni és érthetővé tenni. Az ember nem pusztán eszével érti meg a dolgokat, hanem egész valójával. A gregorián a hit és értelem közössége, az Isten és az ember nászának esztétikája.

A gregorián ének lelke

A Lélek által sugallt gregorián igazi spirituális, pneumatikus ének. Az egyház ezt a nyelvezetet mintegy a Lélektől tanulta, és úgy fogadta, mint teremtés kezdetén az élet leheletét. A föld gyermeke – Ádám – a Lélek lehelete révén lesz az ég fia, mert azzal a szeretettel válaszol Istennek, amilyen szépnek tapasztalta az Isten kinyilatkoztatását. A válasz formája olyannyira eredendő és archaikus, hogy az ember mintegy látomásban szemlélője és részese lesz a teremtés és az Édenkert titkának, ahol az Isten és az ember szabad és harmonikus kapcsolatban voltak. Ennek a harmonikus életnek az alaptónusát idézi a gregorián. Ez a harmónia monotonikus volt: ma úgy mondanánk, egy húron pendülő.

Az Isten és ember közötti párbeszéd jellemzője a pneuma és a dialógus. A gregorián egyesíti magában ezt a két jellemzőt:

1. dia-logikus – recitálva (újra felidézi, visszhangozza az ismert szót) énekel, úgy, ahogy azt a szó lendülete és a szöveg értelme megkívánja, ugyanakkor a párbeszédben lévő felek tökéletesen megértik egymást (a re-citatio valamiképp a Szentháromság titkát hivatott kifejezni).

2. pneumatikus – az énekelt Ige mélységeibe hatol, és egész valóját átadja annak csodálatára. A dia-logikus jelleg nem pusztán az Isten és az ember közötti párbeszéd érthetőségének feltétele, hanem az egyházi közösség – Isten és közösségének tagjai közötti párbeszédé is. A liturgiában Isten népe egész valójában arról tesz tanúságot, hogy érintett a teremtés és megváltás művében, és hogy ez a mű, az `Ige' alkotó szeretetének éneke.

Az Isten és az ember közötti közösségi párbeszéd drámája a liturgia, amelynek nyelvezete a gregorián. Ez a nyelvezet nem kívülről beszivárgott zenei stílus, hanem az egyház életéből fakadó nyelvezet. Éppen a gregorián révén a liturgia elkerülheti a színpadiasság látszatát és a közösség belső és intim, ugyanakkor ünnepi Isten-dicséretévé válik. A gregorián ének adja meg a liturgia józanságát.

Egy analógia

Ma, amikor egyre jobban és többet áldozunk a népi és nemzeti kultúra megmentére, rádöbbenünk arra, hogy elveszítve a népi jelleget és nemzeti önazonosságot nyújtó kincsünket, elveszítjük népmeséink érthetőségét, elveszítjük nyelvünk zamatát. Népi kultúránkban és annak kifejezési formáiban ott látjuk az évezredek sztyeppék világát, a különböző népekkel való találkozást, Vereckét, látjuk népünk viszontagságait és látjuk azt is, hogy míg az énekben él az eredet tudata, addig él szép nyelve, addig nem vész el kultúrája. Elszomorít, de ugyanakkor reménnyel tölt el, midőn kezembe veszem a MNTK-t (A Magyar Népdaltípusok Katalógusa) és áténekelem dallamait. Elszomorító, hogy anyagmentés történik, mert féltő, ahogy ez már sok helyen megtörtént, hogy ma már senki sem énekl, de legalább dokumentálva van a jövő nemzedéknek. Reménykeltő, hogy egyházi és civil szerveződések nem hagyják elveszni és porosodni az éltető kultúrát. Elszomorító, hogy egyre nagyobb teret nyer a magyarkodó vandalizmus, amely sokkal inkább pusztítja önmagát és értékeit, mint oktanul mások népi és kulturális önazonosságával szemben határozza meg magát. Mert a magyar „virtust” fitogtatva nem ismeri a magyar monda- és mesevilágot, nem képes eltáncolni egy ízes magyar táncleptést, de még egy újkori boros-nótát sem tudna jókedvűen végig énekelni. A kultúra áthagyományozása éppen azt jelenti, hogy a mese, az ének, a tánc, a munka stb. nem pusztán ismeretanyag, hanem életforma.

Korunk kihívásai

Úgy látom, hogy a mentési és éltetési tendenciák mind egyházunkban, mind a civil életben forrásnak indultak. Lassan helyükre kerülnek az értékek a maguk természetes rendjében. Németországban, Belgiumban és Hollandiában - és ezt statisztikák is kimutatják, még akkor

is, ha a pasztorális ideológiák elméletébe ez nem is fér bele - a liturgia és a mindennapi tanúságtevő keresztény élet ott éri el harmonikus és fejlődő dinamikus voltát, ahol az Ige a Lélek énekén szólal meg. A gregorián lelki támaszt nyújt a diakónia és tanúság számára. Áldozunk hát egyházunk önazonosságára. Önazonosságra az jut el, aki a hagyományt, mint szerves és fejlődő valóságot éli meg. A gregorián nem egy lépcsőfok a zene történetében, ahogyan W. A. Mozart, Liszt Ferenc, Bartók Béla, sem elfeledésre ítélt zeneszerzők, mert régen éltek, mert nehéz megérteni a zenéjüket. Aki a gregoriánt a múlt zenéjeként akarja megélni, valójában analóg barbár, mert saját működési területén felszámolná az értéket és értelmet adó alapokat. A történelemben számos példáját találjuk a "múlt" irodalmi és képzőművészeti rombolásának. A modern világgal való lépéstartás és a kulturális fejlődés nem jelenthet pusztítást.

A gregorián a nyugati kereszténység minden szakrális megnyilvánulásának hangzó alapja. Az Unió nem akarja a keresztény alapok említését alkotmányában, de sokszor egyházunk sem akarja élő módon értékelni kulturális alapjait. Az az Európa, amely ma alkotmányt ír, már a kulturális alapjait megtagadó kereszténység falain épülő bábeli torony. Végző soron miről is van szó: az Ige elveszítette misztikus lendületét, száraz szónoklat szintjére süllyedt.

Aachenben meglátogattam néhány templomot, és döbbenet tapasztaltam, hogy a modern miseformáción 40-50 éves urak és hölgyek ülnek, eléggé gyéren, a szomszédos templomban, ahol éppen rendkívüli formában mutatták be a szentmisét teli voltak a padok és érezni lehetett az áhítat szellemét. Mondanom sem kell, hogy 20-30 éves fiatalok nagy számban vettek részt a szent cselekményben. A két templomi közösség közötti mély kontraszt sok kérdést vetett fel bennem. Annyi bizonyos, hogy az előbbi templomból hiányzott a sacrum légköre, inkább hasonlított egy születésnapi zsúrhoz. Túlontúl nagy a kontraszt, és éppen ezért veszélyes.

Csodálom a moszlimokat, hindukat, buddhistákat (remélem, kulturális finomságuktól ismét tanulni fog Európa). Nem szónokolják írásaikat, hanem recitálják, éneklük. A moszlimok legalább olyan régen, mint amikor megszülettek az első görög-latin alapon álló pre-gregorián énekek. A hinduk és buddhisták évezredek óta őrzik a dallamaikat. A misztikus állandóságnak ez a varázsa vonzza ma az európai embert, akinek keresztény közegben csak ritkán van lehetősége elmélyedni Isten szeretetének szépségében – ezért keres, kutat és nem talál, olyannyira, hogy lassanként mindentől elidegenedik. De a zsidóságban, a zsinagógai istentiszteleten is éneklük a Tant, sőt a Szentírás imakönyve, valójában énekgyűjtemény. Az Énekek Éneke a szerelmesek párbeszédének legszebb éneke, így szép. Mindig csodálkoztam azon, hogy miért volt szabad a zsidóságban felnőttként olvasni az Énekek Énekét, mert a szerelem szép szentségéről énekel – ennek megértéséhez fel kell nőni.

A keresztény élet szépségét megérteni – ennek feltétele a szellemi nagykorúság. A keresztény életforma szép. A szépségnek ez nyelve józan és megfontolt lelkesedést ad, ami sokkal inkább elősegíti a missziót. A gregorián ének re-citáció, amely segít emlékezni. Isten szépen szól hozzánk, olyannyira, hogy felejthetlenné válik üzenete. Vedd el egy nép nyelvét, és elveszed életét. Vedd el egy nép énekét, és mindenét elveszíti.

Érdekes, hogy már Szent X. Pius felismerte a gregorián ének fontosságát, sőt az egyházi tanítóhivatal újból és újból megismételte álláspontját, legutóbb XVI. Benedek pápa Verbum Domini szinódus utáni írásában. Azóta Európa, sőt az egész világ egyre inkább zavarodottá vált, elveszítette viszonyítási pontját – a békesség állandóját. A mai kor kihívás elé állít

bennünket: a tágas vagy beszűkült látásmódot választjuk.

Ma már nem az az idealisztikusan romantikus kérdés, hogy melyik kor kereszténységéhez nyúljunk vissza, melyik kor a hiteles, melyik kort tükrözzük, hanem az, hogy tegnapi kereszténységünk értékei a mai kereszténység szerves részei legyenek a holnap kereszténységéért. Erre a szerves gondolkodásmódra éppen a nemrég boldoggá avatott John Henry Newman mutatott rá. Ennyiben a fejlődés olyan biztos alapokra támaszkodó változás, amely nem a kizárólagosságot, hanem a lehetőségek gazdagságát tárja fel. Az okos ember régit és újat vesz elő kincsesládájából. Ez az evangéliumi hasonlat felhívás az értékek szerves folytonosságára. A gregorián az egyház Lélektől tanult anyanyelve. Emellett persze egy pillanatra nem feledkezhetünk meg az édesanya más megnyilvánulásairól sem, az anyatejről, az anyai gondoskodásról, virrasztásról stb. A gregorián ének révén, amely eszünkbe juttatja az anya hangját, eszünkbe juttatja az édesanya szeretetét is.

Dr. Sztankó Attila